

Boeksignaleringen

W.H. van Boom

Verschenen in NTBR 2023/10, p. 441-445

[441]

1 Algemeen

R. Chorus, Om recht en gerechtigheid – Paul Scholten (1875-1946) Een biografie, Zutphen: Walburg Pers 2022

Deze biografie geeft een overzicht van het leven van Paul Scholten, de bekende vooroorlogse Amsterdamse hoogleraar (eerst Romeins en later ook burgerlijk recht, UvA) en bekend van het *Algemeen Deel* uit de Asser-serie. Hoewel aspecten van zijn privéleven zoals jeugd en gezinsleven ook worden behandeld, ligt de nadruk in het boek op de publieke persoon van Scholten: een wetenschappelijk gezaghebbende jurist en begenadigd organisator, die nauw betrokken was bij publieke taken zoals advisering aan overheden en commissiewerk en die onvermoeibare inzet toonde voor de hervormde kerk. Ook de oorlogsjaren, met ontslag en verbanning uit de Randstad en zijn bemoeienis met de zuivering van de rechterlijke macht na de bevrijding komen aan bod. Scholten sterft op 70-jarige leeftijd aan boord van het schip dat hem naar Canada zou voeren voor een langgekoesterd weerzien met zijn dochter en haar gezin. Hij is in Ontario begraven, naast zijn vooroverleden kleinzoon Roderick die hij door de oorlogsomstandigheden nooit heeft mogen ontmoeten. Er is veel aandacht in het boek voor de bemoeienis van Scholten als kwartiermaker voor de Indische Rechtshogeschool in de jaren twintig en voor de wijze waarop het christelijk geloof van Scholten doorwerkte in al zijn doen en laten. Bij het lezen vielen ook de *faits divers* op, zoals dat de kennelijk wat afstandelijke, ernstige en standsbewuste Scholten geen feestnummer was (humor en lichtvoetigheid kon ik althans niet ontdekken in de geschetste persoon) en dat er veel veranderd is in academische mores: zijn zoon Geb (de G.J. Scholten) studeerde af bij zijn vader en promoveerde vervolgens bij zijn vader. Die belangenverstrengeling zou vandaag niet meer mogelijk zijn, vermoed ik.

E. van Gelder, Consumer Online Dispute Resolution Pathways in Europe, Den Haag: Eleven 2022

Van Gelder promoveerde in Rotterdam op dit proefschrift, dat onderzoekt welke kwaliteitsmaatstaven moeten worden toegepast op Online Dispute Resolution (ODR) in consumentenzaken om toegankelijkheid en rechtvaardige geschilbeslechting te realiseren. Om die vraag te beantwoorden, wordt allereerst in kaart gebracht wat de Europese regels zijn die op (consumenten-) ODR toegepast moeten worden, wat de uitdagingen en kansen bij ODR zijn als het gaat om toegang tot het recht, hoe de verschillende ODR-praktijken in de praktijk uitwerken en welke kwaliteitsmaatstaven daarbij worden gehanteerd en of die volstaan in het licht van het recht op toegang tot het recht. Naast EU-recht werden de Engelse en Nederlandse rechtssystemen betrokken in de analyse. Het onderzoek omvat zowel literatuuranalyse, interviews met experts en belanghebbenden, als een survey onder consumenten. Het laatste hoofdstuk van het boek gaat onder meer in op aanbevelingen voor het Europese 'ODR platform', maar vooral ook aanpassingen in de ADR Richtlijn 2013/11 om óók waarborgen te introduceren voor ODR. Bijvoorbeeld om de

onafhankelijkheid van geschilbeslechtters te verzekeren, transparant te zijn over gebruikte technologie en basale uitgangspunten van hoor en wederhoor te borgen (zoals genoeg ruimte om een klacht te omschrijven als een tekstkader op een website of app wordt gebruikt).

D.H. Dongelmans e.a. (red.), Rechtsontwikkeling in rechterlijke dialoog – Tien jaar prejudiciële vragen aan de Hoge Raad, Den Haag; Boom juridisch 2023

Deze bundel opstellen is de schriftelijke neerslag van bijdragen aan een congres ter gelegenheid van tien jaar Wet prejudiciële vragen aan de Hoge Raad (1 juli 2012). Die wet is zo ongeveer de belangrijkste vernieuwing van het procesrecht voor wat betreft de rechtsontwikkeling in het civiel recht: bevrijd van het juk van het concrete geval kan de Hoge Raad al tien jaar lang lijnen uitzetten die verder gaan dan het concrete geval, lijnen dus voor de behandeling van *typen gevallen*. Deze wet is een succesnummer en een waardevol samenwerkingsinstrument binnen de rechterlijke macht. Maar het is ook een instrument dat steeds vaker wordt ingezet, dus we moeten het goede behouden en tegelijk voorkomen dat de wet aan het eigen succes ten onder gaat. Deze bundel is dus een feestbundel met vermanende boodschappen. De bijdragen van Giesen, Jongeneel, De Bock, Tanja-Van den Broek geven een algemene analyse. Snel en Vranken bespreken de (wenselijke) uitstraling naar 'gewone cassaties' (die is er nauwelijks), maar ook de 'bruikbaarheid' van prejudiciële uitspraken van de Hoge Raad voor de afwikkeling van de vele casus in de lagere rechtspraak waar de uitspraak sturing aan zou moeten geven (die is wisselend). Hermans gaat in op prejudiciële vragen in massaschadezaken, Tjittes vergelijkt de Nederlandse procedure met de Franse, Krommendijk vergelijkt juist de EU-versie met de NL-versie van de prejudiciële procedure (waarbij rechtseenheid in de EU-versie en rechtsontwikkeling in de NL-versie centraal staan). De drie laatste bijdragen gaan over de 'export' van de prejudiciële procedure naar belastingrecht (per 1 januari 2016), strafrecht (per 1 oktober 2022) en het bestuursrecht (volgt nog?). Ik pik één aspect uit het wettelijk stelsel dat mogelijk voor verbetering vatbaar is. Derden kunnen door tussenkomst van een cassatieadvocaat standpunten inbrengen (art. 393 lid 2 Rv), maar voor buitenstaanders is niet altijd te zien wat die inbreng is. Bovendien is de Hoge Raad zelf niet actief op zoek naar inbreng (je zou maar eens de verkeerde vragen!) en dat maakt dat lukrake **[442]** inbreng van lobbyisten bovenop de stapel komt te liggen. Dat moet misschien beter, als ik de bijdragen van Giesen en De Bock goed versta. Ik persoonlijk zou bijvoorbeeld wel willen weten waar de Hoge Raad in de PIP-implantatenzaak (ECLI:NL:HR:2020:1090) de feitelijke stelling op baseert dat er in ons land maar een beperkte mogelijkheid bestaat voor ziekenhuizen om zich te verzekeren tegen schadeclaims als waarover werd geïncassato.

M. de Groot, M.W. Scheltema en I. van der Zalm (red.), Toekomstig Privaatrecht, Den Haag: Boom juridisch 2022

Dit is de inmiddels klassieke jaarbundel met opstellen van getalenteerde Rotterdamse rechtenstudenten. Zij schrijven als 'jonge meesters' hun afstudeerscriptie in de vorm van een artikel in een thematische bundel. De bundel 'Toekomstig privaatrecht' gaat over, het zal niet verbazen, toekomstige ontwikkelingen in het privaatrecht. De opstellen gaan over gebruik van AI-systemen door private partijen (Lichtenberg), gepersonaliseerde reclame (Verloop), trading bots (Van Broeckhuijsen), beslag op NFT's (Lombardo), klimaat (Schreuder), gezond voedsel (in 't Veld), consent bij vaccinaties (Bosch), rekenrente (Smit) en smartengeld (Beets). Centrale vraag is steeds of het privaatrecht is toegerust om dit soort ontwikkelingen op ordentelijke wijze af te wikkelen. Ik doe

bij wijze van illustratie een kleine greep uit de rijke inhoud. Van Broeckhuijsen analyseert de aansprakelijkheidsrisico's van het gebruik van geautomatiseerde handelssystemen door vermogensbeheerders. Hij voorziet dat dergelijke systemen als AI-systemen met hoog risico zullen worden gekwalificeerd, en dat zal in de toekomst mogelijk leiden tot een risicoaansprakelijkheid. Daarop zou een afgestemde aansprakelijkheidsverzekering moeten worden ingesteld, aldus de auteur. De bijdrage van Smit gaat over rekenrente bij het bepalen van toekomstschade (denk aan: verlies arbeidsvermogen bij letsel). De auteur laat zien dat de stelsels in Engeland en Ontario verfijnder in elkaar zitten dan het onze (wij hebben geen wettelijk kader maar vooral een praktijk die experts plegen aan te houden). Ervaring met die andere systemen laat zien dat het verstandig is om de onzekerheden van de toekomstige renteontwikkelingen te verdisconteren, onder meer door de toekomst in drie perioden onder te verdelen die elk een eigen regime krijgen.

2 Overeenkomstenrecht

S. Said, De arbeidsovereenkomst: een bewerkelijk begrip, Deventer: Wolters Kluwer 2022

Dit arbeidsrechtelijke Tilburgse proefschrift is ook relevant om te signaleren bij het overeenkomstenrecht in het algemeen. Het gaat namelijk civielrechtelijk gezien om de kwalificatie van een benoemde overeenkomst als arbeidsovereenkomst, en dus is de kwalificatierechtspraak van de Hoge Raad relevant. Die komt dan ook aan de orde, en er wordt afgebakend ten opzichte van opdracht en aanneming van werk. Ook besteedt het proefschrift veel aandacht aan de casuïstiek in de lagere rechtspraak. Het rechtspraakoverzicht is gecodeerd op een aantal factoren, zoals partijautonomie en ongelijkheidscompensatie. De reden daarvoor is dat bij de kwalificatie van de arbeidsovereenkomst een kip-en-ei-probleem bestaat: de keuze voor een arbeidscontract is een kwestie van partijautonomie, maar als je het arbeidsrechtelijke dwingende beschermingskader wilt toepassen op iemand die het nodig heeft, moet je eerst langs de horde van de kwalificatie van de verbintenissen. Said laat zien dat het gezagsverhoudingscriterium dat daarbij juridisch gezien een rol speelt, economisch gezien niet altijd goed aansluit bij de realiteit van ongelijke economische verhoudingen. Dat de materie ná verschijning van het proefschrift nog volop in beweging is, blijkt onder meer uit de *Deliveroo*-zaak (HR 24 maart 2023, ECLI:NL:HR:2023:443) en de *Uber*-zaak (Hof Amsterdam 3 oktober 2023, ECLI:NL:GHAMS:2023:2220).

R.J. Tjittes, Commercieel contractenrecht – Deel I – Totstandkoming en Inhoud, Den Haag: Boom juridisch 2022

Dit is een tweede druk van het mooie boek Commercieel Contractenrecht. De opzet van het boek is ongewijzigd ten opzichte van de eerste druk uit 2018: na een inleidend hoofdstuk worden behandeld: de precontractuele fase, toerekening van kennis, vertegenwoordiging, uitleg, bedingen over kernprestaties, algemene voorwaarden en exoneraties. Het boek gaat over commercieel contractenrecht, maar soms ontkomt Tjittes er niet aan om consumentenrecht te behandelen. Neem bijvoorbeeld de (Europese) rechtspraak waarin algemene voorwaarden worden getoetst; die rechtspraak kan via de open norm van art. 6:233 BW toch relevant blijken te zijn bij de invulling van de norm die geldt tegenover een 'kleine' professionele wederpartij. Die rechtspraak wordt dus wel genoemd, maar met de *caveat* dat het hooguit gaat om analoge toepassing daarvan. Een detailopmerking: Tjittes schrijft (p. 628) dat het een feit van algemene bekendheid is dat wederpartijen veelal niet geïnteresseerd zijn in algemene voorwaarden. Voor consumenten is daar overweldigend bewijs voor, maar voor bedrijven weet ik het eerlijk gezegd niet. Ik ken wel

praktijkvoorbeelden waarin partijen elkaars voorwaarden minutieus bekijken en onderhandelen over wat er wel en niet in mag; zijn dat de uitzonderingen, is het afhankelijk van het soort contract, branche, of de grootte van de wederpartij? Dat laatste brengt me op een verzoeknummer. Dit is een belangrijk boek, en ik zie uit naar Deel II. Ik hoop dat daarin de gevolgen van niet-nakoming worden behandeld. Intussen is voor mij wel de vraag of er niet óók een Deel III moet komen, namelijk 'Contracteren met kleine ondernemers'.

A.M.M. Hendriks, Methoden van contractsuitleg – Een model voor de uitleg van een overeenkomst, Deventer: Wolters Kluwer 2023

Hendriks promoveerde in Leiden op dit onderzoek. Het geeft een uitgebreide analyse van de verschillende uitlegmethode en beoogt een model te bieden waarmee aan de hand van relevante factoren kan worden bepaald welke uitlegmethode in concreto geïndiceerd is. Dit model wordt vergeleken met Engels en Frans recht en verschillende internationale initiatieven zoals de PECL. Hendriks onderscheidt **[443]** niet alleen uitlegmethode (Hendriks onderscheidt maar liefst acht uitlegmethode in ons recht!), maar ook ten minste veertien gezichtspunten en ten minste tien factoren bij uitleg. De gezichtspunten bepalen welke factoren een rol mogen spelen en het gewicht dat eraan moet worden toegekend bij de uitleg, aldus de auteur. Gaat het om de uitleg van een cao, dan zal het gezichtspunt 'aard van de overeenkomst' meewegen bij de keuze om alleen objectieve uitlegfactoren zoals 'structuur en vormgeving van de overeenkomst' te selecteren en niet de meer subjectieve zoals 'bedoelingen en verwachtingen van partijen'. Op deze wijze construeert de auteur een subtiele tweetrapsraket. Vervolgens kunnen onder andere Frans en Engels recht ernaast worden gelegd ('zoek de verschillen!'). Volgens Hendriks kan het model ook in die rechtstelsels worden gebruikt. Een van de bevindingen van Hendriks is dat de verschillen tussen de rechtstelsels minder groot is dan vaak wordt gesteld, en dat met name het Engelse recht lang niet zoveel meer rechtszekerheid biedt dan de andere stelsels.

H.H.J.M. van Alebeek e.a. (red.), Leasing (Financiële Juridische Reeks 22), Zutphen: Paris 2022

Dit boek brengt verschillende auteurs bijeen die vanuit een eigen perspectief over het fenomeen leasing schrijven. Fijn, zo'n overzichtelijk boek. Deel 1 gaat over leasing in het algemeen. Na een inleidend overzicht van Bentein brengt Van Alebeek de overeenkomst van lease in kaart. Verdaas geeft een overzicht van de zekerheidsrechtelijke aspecten, waarna hoofdstukken volgen over financiering (Van Alebeek) en co-financiering (Tuil). Dit deel sluit af met een bijdrage van Verdaas over de gevolgen van het faillissement van de lessee. In Deel 2 worden aspecten van leasing aan bedrijven behandeld, zoals fiscale aspecten (Zuidgeest) de Gedragscode Kleinzakelijke Financiering (Logtenberg), IPR-aspecten (Van Alebeek) en vliegtuigleasing (Ravelli). In Deel 3 komt consumentenleasing aan de orde, waaronder een overzicht van het wettelijk kader (Van Liempd), zelfregulering (Meesters) en het toezichtskader (Junuzovic). Wat opvalt, is dat er best veel zelfregulering bestaat wat betreft leasing. Een ander interessant aspect is de roep om regulering van private lease; dat is kort gezegd langlopende huur door consumenten van bijvoorbeeld auto's, cv-ketels en witgoed. Daar geldt nu geen toezichtskader, en het gevolg daarvan kan zijn dat 'the poor pay more'. Dat wil zeggen dat mensen die de BKR-toetsing niet doorstaan en dus niet op afbetaling kunnen kopen, terecht kunnen komen bij lessors die hun relatief dure huurcontracten aanbieden. Voor deze groep geldt geen bijzondere bescherming, en Junuzovic bepleit net als de AFM

uitgebreidere regulering om consumentenbescherming op deze markt te verbeteren. Ik heb geen zicht op de vraag hoe groot dit maatschappelijk probleem werkelijk is, maar ik denk wel te kunnen zeggen dat meer bescherming niet per se verbetering oplevert. Elke bescherming heeft een prijs. Als we een prijsmaximering invoeren, komen er niet meer geleaste wasmachines bij de armlastigen terecht (integendeel, zo schat ik in). Als we een dwingendrechtelijke bevoegdheid tot tussentijdse opzegging zonder vergoedingsverplichtingen invoeren, ook niet, en zeker niet als we een BKR-toets invoeren. Misschien is het effect wel dat de markt deels opdroogt zodat het meer richting 'the poor have no lease car' gaat. Dat is natuurlijk de facto ook een vorm van bescherming.

M.R. Ruygvoorn, Less is more; voldoet ons contractenrecht nog?, Deventer: Wolters Kluwer 2023

Ruygvoorn sprak in Utrecht een oratie uit bij de aanvaarding van een bijzonder hoogleraarschap. De orator is als advocaat ervaren in commerciële contracten en hij ziet in zijn praktijk dat contracten steeds dikker en ingewikkelder worden. Wat vroeger op een bierviltje stond, staat tegenwoordig in een duimdik complex contract, zo is zijn indruk. De auteur onderzoekt wat de oorzaken hiervan zijn, wat 'we' ervan vinden en wat de gevolgen ervan zijn, met name de kostenverhogende gevolgen. Allereerst doet hij verslag van een enquête-onderzoek onder bedrijfsjuristen en -counsels. De oratie meldt overigens alleen de uitkomsten, niet de opzet of wijze van selectie van respondenten et cetera (waarom alleen medewerkers van bedrijven gevraagd? Bestaat er verschil tussen branches? Is Engelstaligheid een relevante factor?). De respondenten werd gevraagd te reageren op stellingen zoals 'Commerciële contracten zijn de afgelopen tien jaar juridisch inhoudelijk steeds complexer geworden' en 'Veel juridische contracten zijn onnodig juridisch inhoudelijk complex opgesteld' en 'de wens om uitgebreidere contracten op te stellen is een modegril overgewaaid uit de Anglo-Amerikaanse jurisdicties'. Er blijkt grote instemming met de stellingen, maar omdat ze qua formulering nogal in één richting wijzen doet dat wel de vraag rijzen hoe andere relevante groeperingen zouden antwoorden en ook hoe een omgekeerd geformuleerde stelling zou hebben gescoord. De auteur laat zien dat sommige bedrijven een voorkeur hebben voor 'minimale contracten'. Dat is een interessant gegeven, en ik vroeg me af: is die voorkeur misschien brancheafhankelijk, en zo ja, wat zou dat zeggen? En zijn er mogelijk alternatieve verklaringen voor het 'dikker worden' van contracten? Alles wordt dikker, toch? Misschien is het wel gewoon onderdeel van een maatschappelijke tendens tot professionalisering en protocollering ('vertrouwen is goed, alles uitschrijven is beter'), misschien hangt het samen met een tendens onder advocaten om zichzelf business te bezorgen ('als het contract zo kort is, verdienen we er niet genoeg aan'), is het vooral het gevolg van te veel Amerikaanse contracten bekijken en dus van toenemende Anglo-Amerikaanse invloeden in de praktijk? En zo kan ik nog verder speculeren, maar onderzocht heb ik het niet. Genoeg vervolgvragen en methodologische uitdagingen dus. De oratie mondt uit in een pleidooi voor onderwijs – academisch en postacademisch – dat juristen meer bagage geeft dan alleen kennis van recht, namelijk ook de tools aanreikt die juristen competent maken om commerciële contracten op te stellen en te beoordelen.

[444]

3 Handels- en Insolventierecht

Mercatura Honesta-Reeks, Zutphen: Paris 2022

Het eerste deel van deze nieuwe reeks *Mercatura Honesta* ('eerlijke handel') bevat twee bijdragen op het gebied van financieel (privaat)recht. Het gaat in beide gevallen om afstudeerscripties: J.A. de Weert, 'Een macro-economische analyse van het hypothecair beleid' resp. J.H.M. Wondergem, 'Informatieplicht, de Hydra van het financiële recht'. De Weert schrijft niet, zoals de titel zou kunnen doen vermoeden, over het fiscale woningbeleid of iets dergelijks, maar over de vraag hoe de negatieve effecten van (hypothecaire) kredietverstrekking aan consumenten tegengegaan kunnen worden. Die effecten van deze vorm van geldschepping zijn, kort gezegd, processen van financiële bubbelvorming en financiële crisis. Als ik het goed begrijp, bepleit De Weert dat consumentenbescherming niet zozeer door gedragsregels bij kredietverstrekking kan worden bereikt maar vooral door het instellen van collectieve geldscheppingsplafonds ten laste van banken, inclusief hoofdelijke bancaire aansprakelijkheid bij overschrijding. Wondergem schrijft over de overeenkomsten en verschillen in doelstelling van de verschillende informatieverplichtingen in met name de Wft enerzijds en het privaatrecht (denk aan: de ongeschreven zorgplichten om te informeren etc.) anderzijds. Het is een uitgebreid overzicht van de stand van zaken en indeling in verschillende informatienormen in twee categorieën: bescherming van marktactoren en bescherming van integriteit van de markt als zodanig.

J. Noteboom, De rol van de paritas creditorum bij een faillissement, Deventer: Wolters Kluwer 2023

Deze dissertatie, die in 2022 werd verdedigd aan de Open Universiteit, gaat over een 'evergreen' van het insolventierecht, de gelijkheid van crediteuren (*paritas creditorum*). Dat beginsel gebruiken we bij de verdeling van een vermogen dat ten behoeve van deze crediteuren te gelde wordt gemaakt, maar duikt ook op bij de vraag of bepaalde handelingen verricht in het schemergebied vóór faillietverklaring door de beugel kunnen. De economische realiteit is dat bij verdeling van de failliete boedel de concurrente crediteuren vaak het nakijken hebben en dus komt er praktisch vaak weinig terecht van dat mooie beginsel. Dit boek geeft voornamelijk een analyse van de rol die het beginsel speelt en dus ook een overzicht van de uitzonderingen die erop bestaan, maar onderzoekt ook de vraag of de impliciete aanname die achter dit wettelijk beginsel schuilgaat, namelijk dat het rechtvaardig is om gelijkelijk te verdelen, juist is. Die vraag beantwoordt de auteur door in hoofdstuk 7 te onderzoeken of de populatie van meerderjarige Nederlanders de *paritas* danwel een andere verdelingsregel als meest rechtvaardig ervaart. Allereerst wordt de sociaalwetenschappelijke literatuur in kaart gebracht over procedurele rechtvaardigheid en allocatie bij distributieve rechtvaardigheid. Die literatuur – het gaat voornamelijk om psychologische literatuur – vertelt ons dat er grofweg drie grote verdeelmechanismen in de hoofden van mensen huizen: *equity* (rechtvaardige verdeling op basis van normatieve overwegingen, bijv. pons-pons gewijs verdelen of op basis van inspanning), *equality* (gelijke verdeling) en *need* (behoefte). Vervolgens maakt de auteur een aantal keuzes, die erop neerkomen dat pons-ponsgewijze verdeling gelijk wordt gesteld aan *equity*, en dat de verdeling van een failliete boedel een puur privaatrechtelijke aangelegenheid is. Dat laatste houdt dus in dat geen sprake is van verdeling van schaarse overheids gelden, waarmee alle overheidsrelevantie van bijv. het werknemersvoorrecht en het fiscale voorrecht uit het model zijn weggefilterd. Vervolgens vraagt de auteur zich af of er

voorkeursnormen bestaan onder crediteuren en debiteuren, en die vraag wordt in een hypothese omgezet: wordt verdeling in faillissement als eerlijker beschouwd als die is gebaseerd op *equity* dan wanneer deze is gebaseerd op *equality*, *need* of een mengvorm. Die hypothese wordt vervolgens getoetst onder 174 personen. Zij krijgen een aantal verdelingssituaties voorgelegd, waarbij een verdeling onder de concurrente handelscrediteuren plaatsvindt van de boedelopbrengst na aftrek van uitkering aan de preferente crediteuren. Die verdeling vindt volgens een van de drie verdeelmechanismen plaats en de respondenten moeten die verdelingen beoordelen op eerlijkheid en gepastheid. Let wel: de verdelingssituaties betreffen steeds de situatie dat er genoeg te verdelen valt om de bevoorrechte crediteuren te voldoen. De uitkomst is dat *equity* volgens de respondenten het hoogst scoort op eerlijkheid. Hoewel ik bij lezing van het empirische deel vragen had over opzet van de studie en de representativiteit van de steekproef, vond ik de gekozen insteek zeker interessant. Toch bleef ik achter met vragen. Zoals altijd, moet experimenteel onderzoek het hebben van de kracht van het model. Dus tot op zekere hoogte begrijp ik de keuzes die hier zijn gemaakt, maar om nu te concluderen, zoals de auteur doet, dat dit experiment aantoont dat *equity* de hoogste mate van distributieve rechtvaardigheid in faillissement oplevert, gaat mij te ver. Ik zou uit het experiment vooral concluderen dat de respondenten de pons-ponsgewijze verdeling van een beschikbaar bedrag onder concurrente handelscrediteuren het eerlijkst vinden. Zouden we een casus voorleggen waar tussen de concurrente crediteuren niet alleen handelaren zouden zitten maar ook een zielige consument, dan wil ik nog wel eens zien of in dat geval toch niet *need* de winnaar blijkt te zijn. De vraag naar rechtvaardiging van voorrang in het licht van de gelijkheid van crediteuren komt op deze manier dus helemaal niet aan bod.

4 Aansprakelijkheidsrecht

A.J. Verheij, Onrechtmatige daad (Monografieën Privaatrecht deel 4), 9^e druk, Deventer: Wolters Kluwer 2023

Wat betreft het aansprakelijkheidsrecht kan worden gewezen op de verschijning van de 9^e druk van 'Onrechtmatige daad' in de reeks Monografieën Privaatrecht, van de hand van A.J. Verheij. Een fijn boek om zowel het aansprakelijkheidsrecht mee te bestuderen als het schadevergoedingsrecht en ontwikkelingen als de afwikkeling van massaschade. Prettig is dat de auteur niet alleen veelal compact [445] overzicht weet te brengen maar ook wikkend en wegend tot eigen oordelen komt, zonder de lezer zijn mening op te dringen. Zo is de argumentatie van de Hoge Raad in de zaak *Imagine* (medebezitter paard niet risicoaansprakelijk voor schade aan de andere bezitter door eigen gedragingen van het paard) 'niet ijzersterk' en wordt uitgelegd welke argumenten wel en niet relevant zouden moeten zijn. Ook oppert Verheij voorzichtig dat de discussie onder auteurs over de verhouding tussen de drie onrechtmatigheidscategorieën zuiver academisch is. Ik voeg daaraan toe: zeker als men de enige juiste leer Smits aanvaardt...

J. Spier, Climate Litigation in a Changing World, Den Haag: Eleven 2023

Dit is een overzichtswerk waarin klimaatprocedures worden behandeld. Het gaat in ruim 560 pagina's in op de juridische grondslagen van verplichtingen met betrekking tot voorkoming van en vergoeding voor klimaatschade, de interactie tussen 'hard' en 'soft law' en de hordes van het schadevergoedingsrecht. Het boek gaat ook in op meer algemene vragen die daarbij spelen zoals de rolverdeling tussen wet en rechter in de rechtsstaat en de effectiviteit van procederen. Dat alles is Deel A van het boek. In Deel B worden verschillende casus behandeld, zoals de vraag naar

afdwingbaarheid van statelijke reductieverplichtingen, ondernemingsverantwoordelijkheid voor reductie, en de verantwoordelijkheid van producenten, de handelsketen en investeerders. Het boek sluit af met een korte terugblik. Spier beklimt al meer dan twintig jaar in binnen- en buitenland de juridische en beleidsbarricades om de rol van het recht bij het afwenden van de mondiale klimaatramp te benadrukken. Dit boek is in zijn woorden een zwanenzang. Het boek biedt tal van perspectieven en mede vanwege de uitgebreide citaten uit relevante rechtsbronnen, rapporten en rechtspraak is het een nuttig overzichtswerk voor diegenen die zich willen verdiepen in dit veld. Hoewel geschreven door een Nederlander, kiest het boek voor een mondiaal perspectief. Spier sluit af met het uitspreken van de hoop dat na hem niet *le déluge* volgt maar een volgende generatie van juristen die de ramp weten af te wenden.

F.M. Ruitenbeek-Bart, En de veroorzaker dan? Een empirisch-juridisch onderzoek naar de plaats van de veroorzaker in de civiele letselschadepraktijk, Den Haag: Boom juridisch 2023

Dit ruim 900 pagina's dikke Rotterdamse proefschrift is een vernieuwend wetenschappelijk werk op het snijvlak van privaatrecht en sociale wetenschappen. Het onderzoekt wat de plaats van de veroorzaker als aangesproken persoon is in de letselschadepraktijk, hoe deze personen die plaats ervaren en wat de betekenis van hun ervaringen is voor het debat over de verbetering van de immateriële aspecten van afwikkeling van letselschadegevallen. Het onderzoek wordt toegespitst op twee groepen: veroorzakers van verkeersongevallen en zorgverleners. Eerst wordt het juridische kader geschetst, en daarna wordt mede aan de hand van bestaande sociaalwetenschappelijke kennis uitgebreid verslag gedaan van interviews met aangesproken autobestuurders en medici en letselschadeprofessionals. De vele citaten uit die interviews spreken boekdelen. Duidelijk is dat de juridische kant van het verhaal vrijwel altijd de betrokkenheid impliceert van een WA-verzekeraar en vaak ook een werkgever zoals een ziekenhuis. En dat kan betekenen dat de veroorzaker zelf niet, nauwelijks of erg laat in het juridische traject wordt betrokken. Dit kan bijvoorbeeld ertoe leiden dat een veroorzaker die empathie wil tonen of excuses wil aanbieden, daartoe niet of te laat in staat wordt gesteld. Na het verslag van de interviewfase keert de auteur weer terug bij de met name psychologische theorievorming om te duiden dat niet alleen benadeelden maar ook veroorzakers behoefte kunnen hebben aan een herstelgesprek of iets dergelijks, en waarom er soms een mismatch bestaat in de behoeften van die beide partijen. De auteur pleit voor meer aandacht in het afwikkelingsproces voor het 'matchen' van die behoeften.

I.M. Becx et al., Doe Het Zelf? Ervaringen met de afwikkeling van letselschade met en zonder belangenbehartiger, Den Haag; Boom juridisch 2022

Dit boek doet verslag van een belangrijk empirisch-juridisch onderzoek naar motieven van letselschadeslachtoffers om al dan niet hulp van een belangenbehartiger zoals een advocaat of letselschadebureau in te schakelen, en naar hun ervaringen met de afwikkeling. Het onderzoek is belangrijk omdat er nog altijd weinig 'harde' gegevens zijn en alle beetjes dus helpen. De onderzoekers zijn eerlijk over de beperkingen van de gegevens die zij dankzij de medewerking van verzekeraars konden onderzoeken en de beperkingen die dit teweegbrengt in het trekken van definitieve conclusies. Ze vullen hun kwantitatieve analyse aan met een aantal interviews met benadeelden. De opbrengst van het onderzoek is rijk en genuanceerd. Zo blijkt dat het inschakelen van een belangenbehartiger lang niet altijd een bewust besluit betreft, maar ook dat er nogal verschillende motieven kunnen spelen als wel sprake is van een bewust besluit. Denk aan: de

benadeelde wil de zaak niet op de spits drijven, heeft niet de middelen om een belangenbehartiger in te schakelen of ziet door de bomen het bos gewoon niet meer. Ook blijkt dat relatief veel benadeelden kiezen voor 'doe het zelve' (38 procent van de benadeelden i.h.a.; bij zwaar letsel nog steeds 21 procent) en dat zij gemiddeld tevredener zijn over de afwikkeling dan de benadeelden die wél een belangenbehartiger in de arm namen. Hoewel het onderzoek voor die laatste bevinding geen oorzaken kan vaststellen, kan men natuurlijk speculeren over de rol van de belangenbehartiger en de mogelijke ruis in de communicatie die tussen aansprakelijkheidsverzekeraar, belangenbehartiger en benadeelde kan ontstaan. Het onderzoek sluit af met aanbevelingen; de aanbeveling om benadeelden beter te informeren over de voor- en nadelen van 'doe het zelve' tegenover een belangenbehartiger inschakelen vond ik aansprekend. Het is natuurlijk wel de vraag of dit gaat bijdragen aan een meer bewuste oriëntatiefase van de benadeelde.